

Miho Skljarov

JEZIČNO ZNANJE I GOVORNO UMIJEĆE U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Nastavnici stranih jezika često vode razgovor o ulozi gramatike u suvremenoj nastavi stranih jezika, o mjestu čitanja i pismenih vježbi, o prevodnom ili besprevodnom usvajanju stranog jezika itd. Rješenju ovih problema teško je pristupiti polazeći od njih samih ako se prije toga općenito ne sagledaju ciljevi i sadržaj nastave stranih jezika, nastavni proces i nastavne metode pomoću kojih treba da se ciljevi i sadržaj realiziraju. Zato prije svake diskusije o ulozi i mjestu pojedinih elemenata koji sačinjavaju nastavu stranih jezika treba točno odrediti zašto se u pojedinoj školi vrši nastava stranog jezika, od čega se sastoji ta nastava i kako se provodi, tj. treba odrediti:

- cilj nastave stranog jezika
- sadržaj nastave stranog jezika
- nastavni proces i nastavne metode u nastavi stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika

Pri određivanju ciljeva i sadržaja nastave stranih jezika uzima se u obzir za svaku školu posebno mjesto koje zauzima škola u općem obrazovnom sustavu, uzrast učenika, broj sati, broj učenika u razredu i niz drugih faktora.

U nekim je školama cilj nastave stranog jezika naučiti učenike da lako i vješto razgovaraju o onim temama koje se u razredu obrađuju, u drugima da se učenici služe literaturom na stranom jeziku, u trećima da mogu lako prevoditi tekstove ili živu riječ s jednog jezika na drugi itd. Ne ulazeći u specifični profil pojedinih škola, može se dati opća definicija cilja nastave stranih jezika: cilj je nastave stranih jezika upoznavanje učenika sa stranim jezikom kao s novim sredstvom primanja i predaje informacije. Učenici na osnovi jezičnog znanja i govornog umijeća treba da usvoje strani jezik kao novo sredstvo za izmjenu informacije; uz usvajanje stranog jezika kao novog sredstva prijenosa informacije kod učenika se razvija i mišljenje na stranom jeziku; kroz nastavu stranog jezika učenici treba da se upoznaju sa životom i običajima naroda čiji jezik uče.

Sadržaj nastave stranog jezika

Razvijanje mišljenja na stranom jeziku, kao i upoznavanja sa životom i običajima naroda čiji se jezik uči, provodi se isključivo u govornom procesu u kojem se stvaraju govorne vještine, govorne navike i govorno umijeće,

Govorni proces uvijek se odvija na točno određenom jezičnom materijalu. U govornom procesu uz izmjenu informacija učenici ujedno uče i misliti na stranom jeziku, a izabiru se uvijek takve teme koje odgojno djeluju na učenike.

Prema tome, sadržaj nastave stranog jezika tvore jezična znanja, govorne vještine, govorne navike i govorno umijeće koje učenici treba da steknu pri upotrebi stranog jezika u govornom procesu.

Konkretan sadržaj nastave stranog jezika određuje se posebno za svaki tip i vrstu škole, za svaku školu određuju se konkretna jezična znanja, govorne vještine i navike koje učenici treba da usvoje u toj školi. Tako će se razlikovati sadržaj nastave stranog jezika u osnovnoj školi od sadržaja nastave u gimnaziji ili u nekoj stručnoj školi. Sadržaj nastave stranog jezika bit će različit u V razredu osnovne škole, u VI, u VII razredu itd.

Jezik i govor

Da se odredi cilj i sadržaj nastave stranih jezika, koriste se termini, govorni proces, jezik, informacija. Kakvo se značenje pridaje tim terminima u nastavi stranih jezika?

Govor je način sporazumijevanja među ljudima pomoću jezika. On se do svog današnjeg stupnja razvio zajedno s povijesnim razvojem čovječanstva. U suvremenim naukama koje se bave proučavanjem govora i jezika, kao što su lingvistika, psihologija i dr., govor se smatra kao oblik ili proces komunikacije među ljudima, kao osnovno sredstvo pomoću kojeg čovjek misli, izražava svoje misli, a jezik kao sistem leksičkih, fonetskih i gramatičkih sredstava koja omogućuju komunikaciju i proces mišljenja.

Jezični sustav možemo shvatiti kao kod (sistem znakova) koji je pohranjen u čovječjem mozgu, a govor kao proces kodiranja nekog događaja u čovjekovu životu pomoću koda — jezičnog sustava.

Na osnovi jezičnog sustava (koda) realizira se govorni proces, pa možemo reći da je govor realizacija jezičnog sustava. U govornom procesu uvijek sudjeluju dvije strane — govoritelj i slušatelj — čije se uloge u tijeku govornog procesa stalno izmjenjuju. Govoritelj i slušatelj različito se ponašaju u govornom procesu. Govoritelj uz pomoć govornih organa, mimike i pokreta saopćava informaciju slušatelju. Slušatelj prima informaciju pomoću slušnih i vizuelnih osjetila i organa za artikulaciju. Samo onaj govoritelj koji poznaje kod može kodirati svoje misli i želje u niz signala, tj. iznijeti ih u govornom procesu, samo onaj slušatelj koji poznaje taj isti kod može dekodirati ovaj niz signala koji mu upućuje govoritelj.

Govorni proces, zapravo proces izmjene informacije, organiziran je na specifičan, čovjeku prikladan način, a vrši se putem dvaju različitih kanala. Pod »informacijom« u širem smislu razumijemo »sve ono novo« što čovjek pomoću svojih osjetila doznaje o sredini koja ga okružuje. Čovjek može pomoću opipa doznati je li neki predmet topao ili hladan, pomoću okusa je li neki predmet kiseo ili gorak. Takva informacija dobiva se pomoću osjetila opipa i okusa. Ali u kibernetici i teoriji informacije riječ »informacije« upotrebljava se u užem smislu. Tim terminom označavaju se one nove činjenice koje se dobivaju na osnovi nekog sustava znakova pomoću različitih kanala veze. Ovaj termin je u takvom značenju preuzela iz kibernetike i teorije informacije i lingvistika. Sustav znakova (kod) na osnovi kojeg se prenosi informacija je jezik. Jezična informacija prenosi se putem dvaju kanala veze — putem slušno-artikulacijskog i putem grafičkog kanala veze. Proces prenošenja jezičnih znakova

putem tih dvaju kanala zovemo »govornim procesom« ili »jezičnom komunikacijom«. Prenošenje jezičnih znakova putem slušno-artikulacijskog kanala smatramo primarnim, a putem grafičkog kanala sekundarnim, jer se ovaj kanal u toku kulturnog razvoja čovječanstva razvija naknadno na osnovi usmenog izražavanja.

Prema tome u govornom procesu informacija se prenosi na dva načina putem dvaju različitih kanala, i to putem akustičko-artikulacijskog i putem grafičkog kanala. Putem akustičkog kanala prenosi se jedna vrsta signala, a putem grafičkog druga vrsta signala. Za akustični kanal kažemo da ima vremensku dimenziju. Putem ovog kanala informacija se prenosi pomoću glasa. Akustičko-artikulacijski sistem prijenosa informacije nazivamo »usmenim sporazumijevanjem«. Za grafički kanal veze kažemo da ima prostornu dimenziju. Prijenos informacije putem ovog kanala vrši se pomoću slova. Grafički sistem prijenosa informacije nazivamo »pismenim sporazumijevanjem«.

Za one učenike koji ne poznaju ni jedan strani jezik, materinski jezik je jedino sredstvo pomoću kojega primaju novu informaciju. Učenici se na materinskom jeziku upoznaju s osnovama nauke o fizici, nauke o matematici, prirodopisu, zemljopisu itd. Upoznavši se sa stranim jezikom, učenici stječu još jedno sredstvo pomoću kojega mogu saznati nešto novo — dobiti novu informaciju. Oni se na stranom jeziku mogu upoznati sa životom i običajima naroda čiji jezik uče, s poviješću, književnošću i umjetnošću tog naroda, s geografijom, industrijom i privrednim djelatnostima karakterističnima za dotičnu zemlju i narod.

U našim osnovnim i srednjim školama učenici se ne upoznaju s jezičnim sustavom stranog jezika u cjelini. Njima se daju samo oni dijelovi jezičnog sustava i u takvoj logičnoj postupnosti koji mogu pomoći da brzo i lako usvoje strani jezik kao novo sredstvo za prijenos, primanje i predaju informacije i razvijanje vlastitog mišljenja. U davanju jezičnog sustava uvijek postoji kako postupnost, tako i sistematičnost i logična povezanost.

Nastavni proces

Nastavnici stranog jezika treba da vode brigu o tome kada se učenicima daju jezična znanja, a kada razvija govorno umijeće. U našoj nastavnoj praksi nije se uvijek isticala točna granica između usvajanja jezičnih znanja i razvijanja govornog umijeća, a nerazlikovanje ovih dvaju za nastavu jezika bitnih elemenata dovodilo je najčešće do raznih nesporazuma.

Jezična znanja koja učenici usvajaju u nastavi stranog jezika mogu biti:

- jezično znanje iz leksike
- jezično znanje iz fonetike
- jezično znanje iz gramatike (morfologija + sintaksa)
- jezično znanje iz pravopisa
- jezično znanje iz stilistike
- jezično znanje iz historije jezika.

A sposobnost sudjelovanja u govornom procesu na stranom jeziku postiže se tako da se razvijaju:

- govorne vještine
- govorne navike i
- govorno umijeće.

Kada za nekog kažemo da poznaje jezični materijal, jezični sustav stranog jezika, to znači da je taj čovjek usvojio i u svojoj svijesti zadržao jezični sustav (kod) tog stranog jezika, a kada za nekog kažemo da vlada stranim jezikom, to znači da je taj čovjek ovladao govornim umijećem stranog jezika, da se vješto koristi jezičnim znanjem stranog jezika kao sredstvom za izmjenu informacije na stranom jeziku, tj. da umije tečno govoriti na stranom jeziku.

Samo onaj nastavnik koji krajnjim ciljem svog rada smatra usvajanje jezičnog znanja (leksičkog, gramatičkog itd.), mogao je u svom radu prakticirati čitanje i prevođenje tekstova te učenje gramatičkih pravila. Usvajanje jezičnih znanja samo je jedna, i to prva etapa u nastavnom procesu učenja stranih jezika. Krajnji cilj treba da bude ovladavanje stranim jezikom kao novim sredstvom za izmjenu informacije, tj. ovladavanje govornim procesom na stranom jeziku. Govorni proces na stranom jeziku usavršava se ne stjecanjem jezičnih znanja, već razvijanjem govornih vještina, govornih navika i govornog umijeća na stranom jeziku.

Prema tome nastavni proces u nastavi stranog jezika sastoji se od triju etapa:

1. upoznavanje jezičnog materijala i stjecanje govornih vještina,
2. utvrđivanje jezičnog materijala i razvijanje govornih navika,
3. stjecanje jezičnog znanja i razvijanje govornog umijeća.

Konačni je cilj nastave stranih jezika da učenici nauče tečno i laganu prenositi informaciju i izražavati svoje misli na stranom jeziku, prema tome sve etape nastavnog procesa treba da budu podređene ovom osnovnom cilju.

Jezično znanje

Većina nastavnih predmeta koji se predaju u školama sadrže elementarna znanja iz pojedinih grana nauke koja se izlažu na način, lagan i pristupačan odgovarajućem uzrastu učenika (fizika, matematika, povijest, zemljopis itd.). Svi ovi predmeti daju učenicima prije svega određena znanja o pojedinim naučnim disciplinama, i formiraju u učenika jasne predodžbe i osnovne pojmove o različitim društvenim i prirodnih naukama. Vještine koje se razvijaju u vezi s ovim predmetima služe za utvrđivanje i produbljivanje znanja. Tako učenik vrši neki pokus iz fizike ne zbog toga da bi stekao navike da taj isti pokus vješto primjenjuje u životu — kod kuće ili na ulici — već kako bi što bolje upamtio nastavni materijal koji je povezan s izvođenjem pokusa. Postoji i druga grupa predmeta, tzv. vještine, kao pjevanje, crtanje itd. kojima je osnovni zadatak da nauče učenike lijepo crtati, lijepo pjevati itd. U ovim predmetima razvijanju vještina i navika obraća se posebna pažnja jer im je osnovni cilj steći navike i ovladati umijećem pjevanja, crtanja itd.

U nastavi stranih jezika, stjecanje jezičnih znanja samo je jedan iako važan element nastavnog procesa. Znanjem smatramo onu informaciju koju

su učenici razumjeli i zadržali u pamćenju¹. Jezičnim znanjem smatramo sav onaj leksički, fonetski i gramatički materijal koji su učenici razumjeli i zadržali u pamćenju.

Govorne vještine

Istovremeno s upoznavanjem novog jezičnog materijala nastavnik pokazuje učenicima kako se taj materijal primijenjuje za predaju i primanje informacije, kako se pomoću njega ostvaruje govorni proces. Upoznavanje novog jezičnog materijala u nastavi stranog jezika tijesno je povezano s razvijanjem govornih vještina. Zato je u prvoj etapi nastavnog procesa spojeno upoznavanje jezičnog materijala i stjecanje govornih vještina.

Pod govornim vještinama razumijemo svjesno vršenje nekih radnji s određenim jezičnim materijalom uz punu koncentraciju svjesne pažnje na tim radnjama. Na primjer, nastavnik je dao učenicima novi jezični materijal: najprije dvije rečenice, koje je podijelio na riječi i skupove riječi:

Milan / je zakasnio / petnaest minuta.

Dvije djevojčice / zakasnile su / cijeli sat.

a zatim niz sličnih riječi i skupova riječi i pokazao kako se pomoću njih sastavljaju rečenice. Učenici će od predloženih riječi i skupova riječi pažljivo odabirati one koji dolaze na početak, u sredinu i na kraj rečenice te na taj način sastavljati nove rečenice i stjecati vještinu upotrebe novog jezičnog materijala u govornom procesu.

Pri usvajanju jezičnog gradiva i stvaranju govornih vještina, učenici se nalaze u fazi usvajanja jezične informacije, slaganja i svrstavanja te informacije s jezično sličnom informacijom (u leksičkom, fonetskom i gramatičkom pogledu) koja se već nalazi registrirana u njihovoj svijesti, oni se snalaze u novoj jezičnoj materiji i počinju s njom vršiti različite radnje. Nepravilno je govoriti o jezičnim znanjima koja učenici stječu u prvoj etapi nastavnog procesa. Znanje se u nastavi stranog jezika ne usvaja posebno, izolirano, bez istovremenog razvijanja vještina i navika. U prvoj etapi nastavnog procesa nastavnik obično saopćava učenicima novu informaciju, a onda istovremeno prelazi na uključivanje novog jezičnog materijala u govorni proces. Nastavnik iznese novo gradivo u jednoj, dvije rečenice, a zatim zahtijeva od učenika da te rečenice ponove. Obično novu jezičnu informaciju ponovi ne jedan, već dva-tri učenika. Kakve će se jezične partije usvajati, zavisi od tipa škole i predznajnja učenika. Ali ni u jednom tipu škola, niti na bilo kojem stupnju učenja stranih jezika neće se jezična znanja stjecati i usvajati odvojeno od razvijanja govornih vještina i navika.

Govorne navike

Radnja koja se neprestano ponavlja obavlja se svaki put sve lakše i brže. Čestim ponavljanjem neke radnje stječe se sposobnost da se ta ista radnja obavlja sve točnije — stvara se navika.

¹ Znanje je skraćeno, generalizirano i sistematizirano radno iskustvo starih generacija, a da bi se njime mogli služiti pripadnici mlade generacije, potrebno je dvoje: da ga upoznaju, shvate i da ga zadrže radi primjene u praksi i daljnjeg bogaćenja. *Pedagogija*, Zagreb 1968, str. 240.

Navika je automatizirani dio neke radnje koja se svjesno vrši, pri čemu zbog visokog stupnja uvježbanosti nije potrebna i koncentracija pažnje na tom dijelu radnje. Svjesni element u tolikoj je mjeri reduciran da se stječe iluzija kao da on potpuno odsustvuje. Radnja se odvija kao jedna cjelina, u takvoj mjeri lako i brzo, kao da se čini da se događa sama od sebe. Prema tome, navika je automatizirana vještina.²

Razliku između vještina i navika možemo ilustrirati slijedećim primjerom. Na osnovi stečenog znanja učenik obavlja neki pokus iz fizike. On treba da oprezno pripremi neki materijal i izvrši pokus. Pri provođenju takvih radnji učenik stječe određene vještine. Drugi put on će isti pokus lakše ponoviti. Da bi stekao potrebnu naviku u obavljanju pokusa, učenik treba da nekoliko puta ponovi isti pokus. Poslije nekoliko ponovljenih pokusa on će lako i vješto izvesti isti pokus bez veće kontrole svijesti, on ne mora naporno paziti što sve treba da pripremi, kakvim redom treba da se pokus odvija itd.

Što češće neki jezični materijal učenik upotrebljava u govornom procesu, upotreba tog jezičnog materijala sve se više automatizira. Što se upotreba jezičnog materijala, zasnovanog na navikama, više automatizira, mišljenje se više koncentrira na sadržajnu stranu iskaza, na prijenos informacije, a to je u govornom procesu od osnovne važnosti.

Pri razvijanju govornih navika obično se u centru pažnje nalaze neki jezični materijal i neke konkretne strane govornog procesa koje obično i određuju obrazovni cilj sata. Jezični materijal može biti leksički, fonetski, gramatički, pravopisni, stilistički, pri čemu se mogu razvijati govorne navike usmenog i pismenog izražavanja, slušanja i čitanja. Tako se razvijaju:

- navike upotrebe fonetskog materijala u slušanju i razumijevanju
- navike upotrebe fonetskog materijala u usmenom izražavanju
- navike upotrebe gramatičkog materijala u usmenom izražavanju
- navike upotrebe gramatičkog materijala u pismenom izražavanju
- navike upotrebe pravopisnog materijala u pismenom izražavanju itd.

Stjecanje navika treba da se provodi po točno određenom, unaprijed utvrđenom planu. Plan osigurava postupnost izvođenja radnje. On kazuje što i na kojoj etapi treba da bude usvojeno. U planu nastavnik daje sve one elemente (orijentire) koji su neophodni za izvođenje radnje. Nedostatak orijentira zbunjuje učenike, oni počinju samostalno tražiti orijentire, često na pogrešnom mjestu, što zadržava tok izvršenja radnje, a često dovodi do labavih ili pogrešnih rezultata. Orijetire treba dati učenicima u takvu obliku da pomoću njih mogu brzo i lako izvršiti zadanu radnju. Orijetirima zovemo:

1. model jezičnog materijala s kojim učenik vrši određene radnje
2. upute koje radnje vrši s tim jezičnim materijalom i na koji način.

² Za vještine i navike može se reći da su vježbanjem stečene sposobnosti spretnog i okretnog primjenjivanja stečenog znanja. Među njima je razlika u stupnju uvježbanosti i svjesnosti. Kod vještine je manji stupanj uvježbanosti, a veći stupanj svjesnosti. Zbog toga, s didaktičkog aspekta, vještinu možemo definirati kao vježbanjem stečenu sposobnost spretnog i svjesnog izvođenja neke radnje, a za naviku možemo reći da je čestim ponavljanjem automatizirana vještina. Navika je, dakle, viši stupanj uvježbanosti, a niži stupanj svjesnosti. Međutim, ni one nisu automatske radnje, kao npr. refleksi, već su samo automatizirane radnje. *Pedagogija*, Zagreb 1968, str. 242.

Ako učenik treba da sastavi niz rečenica na osnovi neke poticajne (supstitucione) tablice, nastavnik najprije upoznaje učenike s jezičnim materijalom koji se nalazi na poticajnoj tablici. Navodimo primjer poticajne tablice na kojoj se riječi iz jednog stupca mogu vezati s riječima iz drugih stupaca bez ikakva ograničenja.

Dječaci	idu	u park	tramvajem
Djevojčice	odlaze	u grad	autobusom
Učenici	kreću	u knjižnicu	vlakom
Učenice	će otići	u kino	autom
Vera i Nina	krenut će	u školu	trolejbusom

Kada su se učenici upoznali s jezičnim materijalom, nastavnik im pokazuje način na koji se sastavljaju nove rečenice (može ih upozoriti da se pomoću ove tablice može sastaviti više od 700 rečenica), a zatim traži od učenika da sami sastave nove rečenice. Pri objašnjavanju jezičnog materijala, pri upoznavanju s načinom sastavljanja novih rečenica, pri samostalnom sastavljanju novih rečenica učenici neprestano imaju pred sobom iste govorne modele, oni neprestano na osnovi istih govornih modela ponavljaju iste jezične strukture te na taj način razvijaju navike upotrebe jezičnog materijala u govornom procesu (npr. glagoli kretanja; prijedlog »u« uz akuzativ imenica muškog i ženskog roda; instrumental jednine itd.).

U toku razvijanja govornih navika nastavnik provjerava umiju li se učenici služiti danim orijentirima, primjenjuju li se orijentiri pravilnim redoslijedom itd. Pri formiranju navika bitno je provoditi analizu postignutih uspjeha kao i analizu pogrešaka koje su učenici tokom rada napravili. Kontrola izvršavanja radnje utječe na daljnje usavršavanje navika. Razvijanje vještina i navika iziskuje veliki broj različitih govornih vježbi jer se tako mogu stvoriti navike i umijeće korištenja jezičnog materijala za izmjenu informacije.

Govorno umijeće

Razvijanje govornih navika ne može biti krajnji cilj nastave jer se učenik u realnim govornim situacijama nikada ne nalazi u istim prilikama u kakvima se nalazi pri stvaranju govornih navika. Zato je u nastavi stranog jezika potrebno učenike dovesti u govorne situacije u kojima oni razgovaraju o sportu, o izletu, o šetnji, trgovini, kuhanju kao da se taj čas sami nalaze u takvim situacijama te od njih zahtijevati da na osnovi stečenih navika biraju onaj jezični materijal koji najbolje odgovara konkretnoj situaciji. Učenici koji su stekli govorne navike upotrebe jezičnog materijala u umjetno stvoreni jezičnim situacijama (rad s poticajnim tablicama i sl.) treba da se nauče te navike primjenjivati u normalnim govornim situacijama, tj. u onakvim situacijama u kakvim se svakodnevno nalaze u svojoj školi, u kući, na ulici. Oni treba da stječu govorno umijeće.

Pod govornim umijećem razumijemo sposobnost brzog reagiranja u različitim govornim situacijama kada govornik između niza govornih modela umije odabrati one prave koji najbolje odgovaraju konkretnoj situaciji i upotrijebiti ih u govornom procesu. U nastavi stranog jezika to svakako treba da budu oni govorni modeli za koje su već stvorene govorne navike.

Da bi se mogao ostvariti govorni proces (primanje i predaja informacije), potrebno je da i govoritelj i slušatelj vladaju govornim umijećem, tj. da su stekli vještine, navike i umijeće upotrebe jezičnih znanja u govornom procesu. Jezično znanje i govorno umijeće stapaju se kao nerazdvojni dijelovi u govornom procesu u jednu cjelinu. Što je jezično znanje bolje usvojeno, to je i govorno umijeće kvalitetnije, to i govorni proces teče lakše, tečnije i prirodnije. Za nekog kažemo da posjeduje visoki stupanj govornog umijeća, da odlično govori neki jezik ako se umije koristiti različitim govornim navikama kako bi prenio određenu informaciju.

Razvijanje govornog umijeća zahtijeva da se u razredu stvori realna govorna situacija, da se učenici što više približe onakvim uvjetima kakvi vladaju među sugovornicima kada izmjenjuju konkretnu jezičnu situaciju. Govorni proces može imati svoje opravdanje kada se primjenjuje za stvarnu, realnu izmjenu informacije. Tek se tada učenici mogu unijeti u govorni proces, shvatiti ga organski, kao nešto što svakodnevno rade u svom životu. I tek ovdje, u ovom dijelu nastavnog procesa, jezični materijal ostavlja trajne, duboke tragove u svijesti učenika, koji se obično definiraju kao »znanje i poznavanje stranog jezika«, kao »vladanje stranim jezikom«. Prema tome, govorno se umijeće stvara na osnovi govornih navika, a razvija u realnim govornim situacijama u kojima govoritelj slobodno bira između stečenih navika one koje su mu potrebne za predaju informacija.

Razvijanje govornog umijeća označili smo kao treću etapu nastavnog procesa. Na naprednom stupnju učenja stranog jezika, druga i treća etapa nastavnog procesa mogu se stopiti u jednu jer se na osnovi već usvojenog jezičnog materijala i velikog broja asocijacija govorne navike stječu znatno lakše i brže. Umijeće vršenja neke radnje može se postići i bez razvijanja posebnih navika koje mu prethode, ako se to umijeće povezuje uz slične navike koje su se već razvile pri izvršavanju nekih srodnih radnji i zadataka.

Kombinirano usvajanje jezičnog materijala

Kako govorne navike, tako i govorno umijeće razvijaju se pomoću različitih nastavnih metoda, tipova vježbi i imaju različit cilj. Pri razvijanju govornih navika osnovni je cilj automatizacija upotrebe jezičnog materijala, a pri razvijanju govornog umijeća razmjena informacije u prirodnim govornim situacijama.

Najprikladnije vježbe za razvijanje govornog umijeća jesu one s kojima nastavnik uspije stvoriti realnu govornu situaciju u kojoj upotrebljava samo one govorne modele s kojima su već izgrađene govorne navike, a da pri tom ne provodi uvježbavanje tih govornih modela (stvaranje navika) ili objašnjava leksički i gramatički materijal (upoznavanje jezičnog materijala i stvaranje govornih vještina). Ali u nastavnoj praksi susreću se i takvi oblici govornih vježbi na kojima se s jednim jezičnim materijalom razvija govorno umijeće, a drugi se jezični materijal tek usvaja — razvijaju se govorne vještine upotrebe tog materijala. Tako, na primjer, nastavnik razvija govorno umijeće s nekim jezičnim materijalom, a u vježbu uključuje novi leksički ili gramatički materijal jer to zahtijevaju konkretna situacija i priroda govornog procesa. Uključujući novi jezični materijal, nastavnik postupa pravilno, on pridonosi njegovom bržem i solidnijem usvajanju jer upotreba novog jezičnog materijala proistječe iz realne govorne situacije, pa će učenici takav materijal bolje i brže pamti. Pogrešno bi bilo ne unositi nikakav jezični materijal iako

to govorna situacija zahtijeva jer se na taj način stvaraju rupe u govornom procesu i ne iskorištavaju u dovoljnoj mjeri govorne situacije.

U takvim slučajevima imamo govornu vježbu u kojoj se istovremeno razvija govorno umijeće s jednim jezičnim materijalom i upoznavaju učenici s drugim jezičnim materijalom. Istina, svaka govorna vježba treba da ima određen cilj u odnosu na razvijanje govornih vještina, govornih navika i govornog umijeća, ali, ako se u nastavnom procesu osjeti potreba da nastavnik uz razvijanje govornog umijeća upozna učenike s novim jezičnim materijalom, on će to i učiniti pazeći pri tom da novi jezični materijal upotrijebi u svim etapama nastavnog procesa tako da ga učenici u cijelosti usvoje. Tako se u nastavnoj praksi može naići i na kombinirano usvajanje jezičnog materijala: dok se s jednim jezičnim materijalom stvaraju jezične navike, drugi se tek usvaja, dok se s prvim razvija govorno umijeće, s drugim se razvijaju govorne navike itd.

(Svršetak u idućem broju)

Mirjana Jurčić

ULOGA VIZUELNIH SREDSTAVA U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Kad se govori o ulozi didaktičkih sredstava u suvremenoj nastavi, ne smije se zaboraviti činjenica da je spoznaja o efikasnosti zorne nastave stara gotovo kao i sama nastava. Aristotelova izreka: *Nihil in intellectu quod non fuit prius in sensu*, koja se nalazi na naslovnoj strani čuvene knjige Komenskog: *Sensualium Pictus*, kazuje da je uloga osjetila u stjecanju znanja bila poznata još u starom vijeku. No, iako se znalo koliko osjetila pomažu pri stjecanju znanja, Komenski je, čini se, bio prvi koji je shvatio što učenje uz pomoć didaktičkih sredstava znači za nastavu.

Danas je svima koji se bave odgojno-obrazovnim procesom potpuno jasno da se vizuelnim tehnikama rada u nastavi dobivaju bolji rezultati nego primjenom tehnika koje su isključivo verbalne. To naročito vrijedi za nastavu jezika.

Najbolji put da se nauči značenje jednog izraza ili fraze je prezentacija tog izraza ili fraze u *situacionom kontekstu*. Na takav način učenik primjećuje odnose između jezika i situacije. No, u tom slučaju moramo se često poslužiti nastavnim postupkom u kome određenu ulogu imaju osjetila. Relevantni elementi u situacionim kontekstima zapažaju se pomoću osjetila. Verbalni elementi pomoću sluha (ili vida ako se radi o pisanom jeziku). Ostali elementi, tj. fizičke okolnosti situacije, zapažaju se prvenstveno pomoću vida. Osjetila, kao dodir, miris i ukus, imaju znatno manju ulogu u nastavnom procesu. Uopće uzevši, u nastavi su *sluh* i *vid* dominantna osjetila.¹

Osim ovih momenata koji govore u prilog upotrebe vizuelnog materijala, u nastavnom procesu treba navesti još jedan i te kako važan za uspješnu nastavu. Obimna istraživanja na području nastave stranih jezika pokazala su

¹ Pit Corder: *The Visual Element in Language Teaching*, London 1966, Longmans, str. 18.